

istanbul

BEYOĞLU ÜZERİNE
ZEYNEP MEREY ENLİL* İLE SÖYLEŞİ

EFE KORKUT KURT**

EFE KORKUT KURT: Beyoğlu Bölgesi yüzyıllardır İstanbul'un en dinamik, hareketli ve sürekli değişim geçirmiş bir bölgesi. Son 100-150 yıllık gelişimini kısaca özetleyebilir misiniz?

ZEYNEP MEREP ENLİL: Tarihçesini çok özet söyleyeyim. Beyoğlu'nun tarihçesine baktığınız zaman aslında söylenecek çok şey var ama özet Beyoğlu biliyorsunuz çok yakın dönemlere kadar aslında bahçelik bir yer. Hatta Pera Bağları diye biliniyor. Aşağıda Galata, Ceneviz kolonisi olarak çok daha önceki yüzyıllardan beri, Bizans döneminden beri var. O dönemlerde de Beyoğlu henüz gelişmemiş bir yer. İlk gelişmesi de 17. yüzyılda buraya yabancı elçiliklerin yerleşmesiyle oluyor. Ama esas gelişmesi 19. y.y.'da Beyoğlu'nun kentin önemli bir prestij alanı olarak ortaya çıkışı bu dönemde. Beyoğlu'nun yükselişe geçişini etkileyen, gelişmesini tetikleyen unsurlar nelerdir diye bakarsak; tabii ki bunların hepsi 19. y.y.'da Osmanlı'nın geçirdiği önemli dönüşümlerle bağlantılı. Biliyorsunuz Osmanlı toplumunda 18. y.y.'dan beri başlayan bir reform hareketi var. Ancak 19. yüzyıl hem ekonomik, hem toplumsal, hem de siyasal sistemde çok daha yaygın ve önemli değişikliklerin olduğu bir dönem.

E.K.K.: Tanzimat dönemi ile alakalı yani...

Z.M.E.: Evet Tanzimat Dönemi ile alakalı tabii. Dönemin ekonomik boyutu çok belirleyici. İlk 1838'de yapılan bir anlaşma var: İngiliz - Türk ticaret anlaşması. Bu anlaşma İngiliz tüccarlarına belli kolaylıklar sağlayan bir anlaşma. İzleyen yıllarda benzeri anlaşmalar diğer Avrupa ülkeleriyle de yapılıyor. Ve kapitülasyonlar adı altında, Osmanlı'nın yarı sömürge bir devlet haline gelmesine neden olan belli imtiyazlar veriliyor yabancı ticaret adamlarına. Bu anlaşmaların tetiklediği gelişmeler ve Tanzimat'ın da getirdiği politik ve toplumsal dönüşümler açısından bakmak; Beyoğlu'nun gelişmesini bu bütün içinde değerlendirmek gerekiyor. Yani, Beyoğlu'nun gelişmesi Osmanlı'nın o dönemdeki Dünya ekonomik sistemine eklenme biçimiyle ilintili aslında. Sağlanan bu ekonomik olanaklar ve yeni gelişmeler doğrultusunda ticari aktivitede önemli artışlar söz konusu oluyor. İstanbul önemli bir cazibe merkezi haline geliyor Avrupalı ticaret adamları için. Öte yandan, Osmanlı'nın bünyesindeki azınlıklar bu ticaret ilişkilerine çok daha çabuk ekleniyorlar... Onun da çeşitli sebepleri var tabii. Dolayısıyla da bir yeni zenginleşme, yeni ekonomik ilişkiler söz konusu oluyor. Bu

nun bağlamında baktığınız zaman Galata'nın yeni bir iş merkezi olarak yükselişi söz konusu oluyor. İşte bankalar, sigorta kurumları v.b. yeni yeni fonksiyonlar yeni bina tipleri ile birlikte Galata'da yer seçmeye başlıyorlar ve bir bakıma ikili bir yapı oluşmaya başlıyor.

E.K.K.: Peki neden başka bir yer değil de Beyoğlu bölgesinde oluyor bu gelişme süreci?

Z.M.E.: Bir yandan liman var; Galata hep önemli bir ticaret limanı olagelmış. Bir yandan zaten elçilikler daha önceden 17. y.y.'dan itibaren Pera'da yer seçmeye başlamışlar. 19. yüzyılda Osmanlı'nın Dünya ekonomisine eklenme biçimi Galata'nın önemini daha da arttırmış, nüfusu artan kentin bu yönde gelişmesini tetiklemiştir. Bir yandan bu ticari ilişkiler ağırlıklı olarak gayrimüslim popülasyonlar üzerinden yürüyor. Yani Osmanlı'daki azınlıklar üzerinden yürüyor ve hatta şöyle şeyler de var: sözünü ettiğimiz ticari anlaşmalar ile verilen imtiyazlardan yararlanmak için birçok Osmanlı tebaası olan gayrimüslimin yabancı ülke tebaasına geçmesi söz konusu oluyor. Dolayısıyla Batılı ülkeler ile Osmanlı bünyesindeki gayrimüslimlerin daha organik bağları oluyor. Bunun da çeşitli sebepleri var... O dönem içerisinde baktığımız zaman; her şeyden önce bir din bağı var; lisan açısından belli kolaylıklar var. Biliyorsunuz Rum azınlıklar Osmanlı Dış İşleri'nde çok önemli unsurlar olmuşlar. Tercüme odası var mesela Osmanlı Dış İşleri'nde... Bu tercüme odası çok önemli ve burada da genelde Rumlar istihdam ediliyor.

Bu Galata'daki yoğunlaşan uluslararası iş ilişkilerinin uzantısında gelişiyor aslında Beyoğlu bir bakıma. Yani aşağıda ofisi olanlar işyerine yakın yer seçmeye başlıyorlar; işte Tünel'in yapılması bile bu nedenledir. Aşağıda ofisi olan işadamlarının işyerine bir an önce ulaşması amacıyla yapılmıştır. 19.y.y. boyunca Pera, prestijli bir konut alanı olarak ortaya çıkıyor. İstiklal Caddesi ise gene prestijli bir kültür, eğlence ve alışveriş aksı olarak yükseliyor. Ağırlıklı olarak gayrimüslimlerin, yabancıların oturduğu bir alan ama bu demek değildir ki müslümanlar burada oturuyor. Zaten Tanzimat boyunca Batı'ya böyle bir öykünme var... Pera'nın kendine özgü yaşamına katılma, Osmanlı aydınları için de önemli olmuştur.

E.K.K.: Kozmopolit bir durumdan söz edebilir miyiz? Gelir dağılımı açısından homojen bir bölge miydi?

Z.M.E.: Tabii ki... Çok kozmopolit bir yer olduğu muhakkak Beyoğlu'nun; her milletten insan var... 19.

y.y için konuşuyorsak eğer; aslında Beyoğlu da homojen bir bütün değil; yani en prestijli bölgeye baktığımız zaman bu İstiklal Caddesi'dir; ve bu caddenin yakın çevresidir. Bugün bile en prestijli alanlar hala okunabilir. Zenginlerin yaptırmış olduğu en büyük apartmanlar; ki bu yapılar bir kapital bir gerektirir, yine burada İstiklal Caddesi üzerindedir ya da bir iki paralel sokak altındadır ama ondan sonra bu durum değişir. Biraz aşağılara inildikçe, çepelere gidildikçe yapılar daha mütevazileşir, kullanıcısı da. Mesela Tarlabası orta halli bir yerdir. Mesela Çukurcuma'nın güneyi, Tophane bölgesi müslüman mahallesidir. Yani aslında müslüman ve gayrimüslim gruplar birbirlerine çok değişiyorlar. Ayrıca, Beyoğlu'nda Osmanlı elitinin yapıları yok mu, var tabii ki... hemen aklıma gelen Zeki Paşa apartmanı. v.b. gibi. Yani böyle bir iç içe geçme var. Homojen mi diye sorduğunuz için söylüyorum; yani Beyoğlu'nun çok da heterojen bir yapısı vardır.

E.K.K.: Tanzimat ile birlikte; Batı'nın bir üst kimlik olarak oluşmaya başlamasıyla kendini böyle tanımlamaya çalışan Türkler ya da Müslümanlar da yavaş yavaş giriyor buraya Ama bunun geleneksel dokuyla çok alakası yok galiba. Tophane bölgesini bunun dışında tutuyorum. Geleneksel toplum yapısı açısından bakarsak ne dersiniz?

Z.M.E.: Şimdi ben "geleneksel fiziksel doku" açısından aynı fikre çok katılmıyorum. Doktora tezimde de vardığım nokta aslında böyle bir sav üzerindedir. Bizde hep şöyle kabul vardır; bir Türk ya da Osmanlı-Türk Mimarisinden söz edilir; bir de Rum Mimarisinden... Yani Osmanlı-Türk mimarisinden ayrı bir şey olarak, daha batılılaşmış. Aslında tipolojik olarak incelediğimiz zaman yapı tipleri birbirine çok benzer. Ben bunu tezimde şöyle belirttim: "western facades on traditional forms": yani geleneksel formlar üzerine aplike edilmiş Batılı cepheler... Yani, Batı mimari usulplarının görüldüğü bir yüzü, cephedesini var; ama tipolojik olarak bakıldığında geleneksel formlar sürüyor... sofalar, cumbalar ve hatta geniş çatı saçakları. Bunlar dönemin apartman tipi yapılarında bile gözleniyor. Tabii burada şöyle bir şey de var: konutlar da zaman içerisinde ihtiyaç, yasal kurallara göre dönüşüyorlar. 19. y.y.'da biraz daha farklı bir tipolojinin çıkmasının nedeni, o dönemde çıkarılan Ebniyelerdir diye düşünüyorum; yani imar yönetmelikleri. Ebniyeler yapılaşmayı denetleyen; belli normlara, standartlara bağlayan hükümler içerir. Yapının yüksekliği şu kadar olacak; cumba boyutları şu kadar olacak; komşuya şu kadar yaklaşacak, ahşap malzeme kullanılmayacak, yapılar kargir olacak, çıkmaz sokak yapılmayacak v.b. gibi... Aslında o gele-

nelksel formları, bir kurallar dizgesi içerisine sokmaya başlıyor enbiyeler. Şimdi aradaki temel farka baktığımızda Müslüman mahallelerinde daha çok ahşap yapılmaya devam ediliyor. Yangınlar yüzünden ahşabın yasaklanmasına ve kargir yapının zorunlu kılınmasına rağmen Müslüman kesimin ahşap yapımına devam ettiğini ama gayrimüslim kesimlerin kargire daha çabuk geçtiklerini görüyoruz. Bu belki biraz maddi güçle de ilintili. O dönem içerisinde Batı ile tesis edilen kültürel ilişkiler ile de alakalı olabilir; ama konut tiplerine baktığımızda, kimi zaman "sefertası" evler ya da "üç pencere modülü" olarak adlandırılan evleri ve bunların çeşitli varyasyonlarını tıpa tıpa aynı olmasa da Fener, Balat, Süleymaniye, Cankurtaran, Tophane v.b. mahallelerde görebilirsiniz. Yani 19.y.y.'ın tarif ettiği, belli bir imar disiplini altına aldığı bir yapılaşma biçimi vardır. Ama bunlar kentin çeşitli mahallelerinde, yani müslüman olsun, gayri-müslüm olsun hep görülür, ve geleneksel tipolojilerin devamıdır. Yani, tipolojik olarak çok keskin bir ayırım olduğunu düşünmüyorum. Geleneksel dokudan farklı mı diye baktığımızda bu geleneksel doku da zaman içerisinde değişiyor. Biz genelde Osmanlı ya da Türk yapısını konaklarla özdeşleştirmek gibi bir eğilime sahibiz ama herkes konaklarda yaşamıyor ki; sıradan, mütevazı evlerde de yaşıyorlar. Özellikle bu sıradan, mütevazı konut tipleri birbirine çok benziyor. Üstelik, müslüman-Türk kesim ile gayrimüslümlerin konakları da yüzyıllar boyunca ortak tipolojik özellikler gösteriyor. Ama Beyoğlu'nda apartman tipi yapıların ortaya çıkması, kargir yapılara daha çok yükselme imkanının sağlanması v.b. etkiler dokuda bir farklılaşma getiriyor. Ancak, bu kültürel bir farklılaşmadan ziyade ya da ondan çok öncelikle 19. yüzyılda getirilen yapılaşma normları ile ilintili kanımca. Gelenekten kopma var mı diye bakarsak: Bir anlamda var, ama bir anlamda da yok. Gelenek o kurallar içerisinde yeniden üretilmesi var.

E.K.K.: Şöyle diyebilir miyiz: 19. yüzyılda da özellikle Beyoğlu'ndaki mimari doku'nun bir yandan evrensel boyut kazandığı, bir yandan da Batı'da üretilmiş konut tiplerinin hem teknolojiyle hem de konut tiplerinin adapte edilmesiyle buradaki geleneksel, kültürel unsurların eklenmesiyle özgün bir hal almıştır?

Z.M.E.: Bence tamamen öyle... Batı usulplarına daha sadık, onları daha yakından izleyen örnekler muhakkak ki var; ama geneline baktığımızda apartmanlarda bile geleneksel yorumları görüyoruz. Mesela Osmanlı evi dediğimiz konut tipinde hakim olan saçakların apartmanlara da uygulandığını görüyorsunuz Beyoğlu'nda. Ben Mimarlık Tarihi'ni değilim; haddimi

aşmak istemem ama bu tür geleneksel öğelerin kullanımı ile Beyoğlu'nda aslında çok yerel, çok eklektik ve çok kendine özgü bir mimarinin oluştuğu kanaatindeyim ben. Örneğin, Art Nouveau'yu kullanıyor ama bana göre kimi zaman ya da çoğu zaman onu böyle gelenekselden türetilmiş formlar üzerine koyuyor.

E.K.K.: Evet ; burada aslında modern mimari'ye ait ortaya çıkan ilk örneklerin bile İstanbul'u yansıttığını düşünebilir miyiz?

Z.M.E.: Evet, kesinlikle...

E.K.K.: Bu, soylulaştırma ve dönüşümlere bakılması açısından önemli ve buradaki unsurların etkisini görebiliyoruz. Özellikle de Beyoğlu'nun öne çıkmasında... Peki buradan günümüze doğru gelirsek; nasıl bir süreç izliyoruz? Özellikle 1950'lerden ve 6-7 Eylül olaylarından sonra büyük bir değişim olmuştu ya nılmıyorsa...

Z.M.E.: Kesinlikle öyle... 6-7 Eylül çok acı ve zor bir dönemdir. Ben 15 yıl önce doktora tezimi yaparken de oradaki birçok insanla görüşmüş ve bu dönemin öykülerini dinlemiştim. Bunun önemli bir kırılma noktası olduğu muhakkak. Tabii onun önceindeki 1942'deki Varlık Vergisi gibi önemli değişimler getiren başka olgularda var. 6-7 Eylül Olaylarıyla başlayan süreçte Beyoğlu'nun özgün nüfusunun önemli bir parçası olan gayrimüslimlerin İstanbul'u terk ettiklerini görüyoruz. Kalanların Beyoğlu'ndan kopmasını hızlandıran başka faktörler de zaman içerisinde oluşuyor. Yani 1950 sonrasında yaşanan hızlı kentleşme süreci. Bu da çok önemli bir faktör. 1950'lerden sonraki bu hızlı kentleşme sürecinde de kentte farklı prestij alanları ortaya çıkıyor. Nişantaşı, Şişli gibi çoktandır prestij bölgeleri olan yerler daha da önem kazanıyor: Levent, Etiler, Ulus gibi yeni prestij bölgelerinin gelişmesi ile -ki buna 1970'lerden itibaren Anadolu yakası da katılıyor- Beyoğlu'nda geriye kalan orta-üst kesimden gayrimüslimler ile burada yaşayan müslüman nüfusunda yer değiştirmesi getiriyor. İşte 1950 sonrasında ve özellikle de 1970'li yıllar Beyoğlu için çöküş döneminin zirveye ulaştığı bir dönem oluyor. O bir zamanların prestij simgesi sinemalarında ucuz, porno filmlerinin gösterildiği, arka sokaklarının pavyonlarla dolu olduğu bir yer haline geliyor Beyoğlu. Hep sık, özenli gidilen bir yer iken, birdenbire gidilmekten sakınılan bir yer haline geliyor.

E.K.K.: Çöküntü alanı diyebilir miyiz?

Z.M.E.: Tam bir çöküntü alanı değil ama yer yer bazı bölgeleri mutlaka birer çöküntü alanı haline geldi. Her yerinin de aynı şekilde çöküntü alanı haline geldiğini söylemek mümkün değil ama muhakkak ki bazı mahalleleri diğerlerine göre çok daha kan kaybettiler ve bir çöküntü alanı haline dönüştüler. Şimdi 1980'lere baktığımızda yine bir dönüşüm söz konusu oluyor. Bu da gene Dünya konjonktüründeki gelişmelerin Türki-

ye'yi nasıl etkilediği ile yakından ilintilidir. 1980'li yıllarla başlayan dönemde biliyorsunuz, Türkiye'deki politikalar topyekun değiştirildi. Daha önceki ithal ikameci politikalar terk edilip, dışa açılmayı hedefleyen, Türkiye'yi İstanbul üzerinden Dünya ekonomisine eklememeyi hedefleyen politikalar benimsendi ve bu doğrultuda İstanbul'un ülkenin vitrini haline getirilmesi istendi. O dönemde çıkarılan "Turizmi Teşvik Yasası" kapsamında yapılan beş yıldızlı yeni oteller; "Turizm ve iş merkezi" adı altında yapılan geliştirilen Büyükdere - Maslak aksındaki ofis yapıları hep bu dönemin, bu bakış açısının ve İstanbul'a biçilen bu kimliğin bir parçasıdır. 1980 sonrası Dünya'da herkes servis sektörünü, yatırımları, turistleri kendine çekmeye çalışıyor. Bir yandan da özgün olan bir yönünü ön plana çıkarmak istiyor. Yani "Bit pazarına nur yağıyor"; eski olan kıymete biniyor. Bu, Dünya'nın her yerinde böyle. Dolayısıyla İstanbul'un tarihi alanları da kıymete binmeye başladı. İstiklal Caddesinin yayalaştırılması da bu sürecin, bu bakış açısının bir parçası. "Bit pazarına nur yağması" ile birlikte Beyoğlu sinemalarının niteliği değişmeye, arka sokaklarındaki pavyonlar birer birer kapanmaya başladı. Bunların yerine başka türlü eğlence mekanları gelmeye başladı ve hakikaten Beyoğlu çok önemli bir dönüşüm geçirdi ve bu süreç hala devam ediyor; tamamlanmış değil tabii ki...

E.K.K.: Küreselleşme süreci içinde kentlerin pazarlanması anlamında, özellikle yerel yönetimler Beyoğlu'nu bir marka gibi sunma eğilimindedir ve turistik bir yer haline getirmeye çalışıyorlar. Her şeyiyle tamamen bunun bir parçası olarak düşünüyorlar ve burayı turistik bir bölgeye indirmeye çalışıyorlar. Bu açıdan bakıldığında Beyoğlu'nu Beyoğlu yapan 150 yıllık süreç içinde oluşmuş ve bunun da ötesinde belli alt kültürlere ev sahipliği yapan, birçok kültürü içinde barındıran bir yer olarak kimlik kaybına uğradığını görüyoruz. En azından

böyle bir tehdit altında olduğuna görüyoruz.

Z.M.E.: Şimdi bunu istersen geri dönerek cevaplayalım. 1980 sonrasında dönüşümlere baktığımız zaman ve Dünya üzerinde olduğu gibi Beyoğlu; sanatçıların çok parası olmayan entelektüel kesimin ilgisini çeken bir mekan haline gelmeye başladı. Buna neden olan birkaç faktör var: Bir defa özgün bir yapı, mimari bir çevre sunuyor Beyoğlu. Bu belki de yaratıcılığı tetikleyen bir niteliktir. Öte yandan uzun zamandır ihmal edilmiş olmanın getirdiği kira fiyatlarının daha ucuz olması ve daha karşılanabilir olması söz konusu. Dolayısıyla hem konut nüfusu anlamında hem de ticari aktiviteler anlamında bir yandan da cazip bir yer haline gelmeye başladı. Sorduğunuz soruyu şöyle bir yere bağlamak istiyorum: Soylulaştırma literatürüne baktığımız zaman aslında soylulaştırmanın birkaç evresinden söz ediliyor. Dünya üzerinde de bu böyledir. Bu tür alanlara genelde "öncü" dediğimiz, daha çok sanatçılardan, entelektüellerden oluşan bir kesim ilgi gösteriyor. Bu kesim geldiği zaman orada yaşamakta olan alt gelir gruplarıyla yan yana durabiliyorlar. 1950'lerden sonraki hızlı kentleşme döneminde biliyorsunuz Beyoğlu bir süzülme süreci geçirdi; daha

üst gelir gruplarının bölgeyi terk etmesiyle düşük gelirli, kırsal kökenli gruplarının yaşadığı bir mekan haline geldi 1950 sonrasında göçle gelen kırsal nüfusun büyük bir kısmı çeperlere gittiler gecekonduların oluşturdukları. Ama bir kısmı da eski kent mekanlarında yerleştiler; Şimdi bu tür kentsel alanların, bu tür mekanların dönüşümü açısından baktığımızda; belki Türkiye'ye özgü bir durumla karşılaşılıyor. 1980 sonrasında bu tür mekanlara, Beyoğlu'na ilgi gösteren, "öncü" diyebileceğimiz kişiler burada yaşamakta olan; buralara sonradan gelen, kentte tutunmaya çalışan, kendilerine belli bir yaşam kurma çabasında olan kırsal kesimle iç içe yaşayabiliyorlar; ama bu "öncü" nüfus, geldikleri zaman birazcık çevrenin elini yüzünü düzeltmeye, oturdukları evlerin ya da apartmanın bakımını yapmaya başlıyorlar. Derken o çevre başkalarının da dikkatini çekmeye başlıyor. Batıda da bu süreç genelde böyle işliyor. Bundan sonra buraya emlakçılar ilgi göstermeye başlıyor ve oradaki konutları alıp, biraz rehabilite edip, çok daha yüksek fiyatlarla pazara sunabileceklerini fark ediyorlar. İşte 1980 sonrası dönemde "yeni orta sınıflar" dediğimiz; yüksek servis sektöründe yüksek ücretlerle çalışan, uzmanlaşmış, çocuksuz olan, uluslararası iş çevreleriyle bağlantılı çalışan bir kesimin, bu alanlar ilgisini çekiyor. Bu kişiler, daha yüksek fiyatlar ödeyerek bu alanlara talip oluyorlar. Bu soylulaşmanın ikinci dalgasını ya da evresini oluşturuyor... Ne yapıyorlar; daha orada yaşamakta olan düşük gelirli nüfusun artan fiyatları ödeyememesine, dolayısıyla yerlerinden edilmelerine neden oluyorlar. Sadece bu nüfusun değil, öncülerin de yerinden edilmelerine neden oluyorlar. Şimdi İstanbul'a özellikle de Beyoğlu'na baktığımız zaman; bu sürecin, yani soylulaşmanın ikinci evresinin 1990'lı yılların sonlarında Beyoğlu'da ufak ufak da olsa uç vermeye başladığı bir dönem vardır. Başta bankacılık, finans ve üretici hizmetler dediğimiz sektörde çalışınlarını, yani "yeni orta sınıfların" Beyoğlu'nda yerleşmeye başladıklarını gözlemliyoruz. Fakat kanaatimce 2000'li yılların başında yaşanan ekonomik krizler o sektörleri çok şiddetli bir biçimde vurduğu için; ikinci evre tam yaşanmadan, bir olgunluğa erişmeden bir başka bir evreye geçildi. O evre de soylulaşmanın üçüncü evresi diyebileceğimiz bir evredir. Burada kamu sürece müdahil oluyor; yani kamu, verdiği kararlarla veya yaptığı yatırımlar ile bakış açısı ile bu tür alanlarda dönüşümü gerçekleştiren ya da tetikleyen bir aktör olarak devreye giriyor. Artık sadece kişilerin, emlakçıların verdiği bireysel kararlar değil de kamunun verdiği kararlar bu süreci yönlendirir hale gelmeye başlıyor. Şimdi İstanbul'da, özellikle de Beyoğlu'nda bu süreci görmeye başlıyoruz ya da başlayacağız. Birinci evrede gelen öncüler ki hatta bunların bazıları çok enteresan uygulamalar da yaptılar: Mesela Galata'da üç tane genç hanımın "Oda Projesi" adını verdikleri bir girişimleri vardı; oradaki yerel nüfusa, çocuklarla sanat ağırlıklı çeşitli programlar yaptılar; kırsal kökenli ailelerin kente entegresyanunda bu tür girişimlerin de önemli rolü var diye düşünüyorum. Ama ne oldu, bu "öncü" kişiler gitmek zorunda kaldılar, yerlerinden edildiler... Çünkü kiracı oldukları bina satıldı. Orayı alanlar tabii çok daha yüksek fiyatlarla kiralama çabasında.

E.K.K.: Peki iki soru soracağım: Birincisi; dediğiniz kamu kurumlarının, yerel yönetimlerin devreye girmesi anlamında baktığımızda; yerel yönetimlerin vizyonunu, bakış açısını nasıl buluyorsunuz; ikincisi; bu markacı bakış açısıyla süreç nereye varır?

Z.M.E.: Şimdi markacı bakış açısına çeşitli açılardan bak-

mak, eleştirmek mümkündür. Bir yandan da bu bir stratejidir; kentliyi ihmal etmeksizin kenti nasıl "markalaştırırım" diye bakıma da mümkündür. Önemli olan sizin de söylediğiniz gibi burada tek boyutlu bir bakış açısı olmamasıdır. Sonuçta Beyoğlu'nda hepimizin sahip çıkması gereken bir tarihsel miras var. Yani binaların çökmesini, yok olmasını hiçbirimiz istemeyiz ama bu binaları biz kim için restore edeceğiz? Asıl soru budur? Sadece turistler için mi restore edeceğiz, sadece varlıklılar için mi? Sadece otel mi yapacağız, sadece turistlerin gezip görebileceği bir mekan mı yaratacağız? Bu yaklaşımı doğrusunu isterseniz hiç doğru bulmuyorum. Kent, öncelikle kentte yaşayanlar içindir ama tabii ki turist de gelecek günümüz Dünya'sında aksini söylemek mümkün değil. O da bir etkileşim biçimidir. Doğru yönlendirildiği zaman hem yerele faydası olan hem de aslında bizi uluslararası düzlemde daha iyi noktalara taşıyabilecek bir olgudur. Kentin aslında kentli için olduğu unutmamak lazım... Turizme karşı çıkmak anlamında söyleyeyim bunu ama çok iyi yönlendirmek gerekir. Kentte yaşam ve çevre kalitesini artırdığımız zaman turist zaten gelir. Bu şekilde baktığımız zaman Beyoğlu'nda çok önemli bir yapı stoğu var, harap durumda olan yerler var, gerçekten çöküntü alanı haline gelmiş bölgeler var. Amacımız sadece fizik mekanı iyileştirmek, korumak değil; orada yaşayan nüfusun sorunlarına da eğilmek olmalıdır. Bu insanları yerlerinde tutarak koruyabilir miyiz acaba; bu Dünya'nın en zor işidir. Batıda da baktığımız zaman bunun örnekleri parmakla sayılacak kadar azdır ama az diye ben bundan vazgeçmeyi; bir sosyal bilimci, bir planacı olarak doğru bulmuyorum.

E.K.K.: Burada ben şu noktaya değinmek istiyorum; özellikle Beyoğlu'na baktığımız zaman; belki Türkiye'deki sadece birtakım alt gruplara, marjinal gruplara, yeraltı gruplarına ev sahipliği yapan bir yer. Eşcinseller, eroinmanlar, travestiler, çingenerler... Türkiye'de normatik kültürden öğrenciler bile dışlanıyor kimi zaman. Bu bölgeler özellikle kapalı bir toplum içinde (modern anlamda) çok kültürlü bir kimliğe sahip olarak Türkiye'de tek yaşama alanlarıydı ve bu beklide çöküntü alanı olmasının da getirdiği bir şeydi. Şimdi yeni bir kimlik inşa ediyor ve bu alt kültürler bir şekilde tehdit altına giriyor.

Z.M.E.: Tabii ki öyle... Bu tür kent parçalarının; sadece turistlerin, sadece belli grupların kullanımına sunma projeleri muhakkak ki bir sterilizasyonu da beraberinde getiriyor. Ama şimdi bu tür mekanlar çok önemlidir. Sağlıklı bir kentsel ortam açısından ne kadar uçtalığın dozu tartışılabilir ama ben şuna katılıyorum: Böyle Beyoğlu gibi alternatif grupları, alt kültürleri besleyen bulunduğu yaşantı başka açılardan da önemlidir. Bu tür dinamiği olan, bu kadar canlı olan, bünyesinde bu kadar farklılıkları barındıran alanlar Dünya'daki diğer şehirlere de bakıldığı zaman aslında yaratıcılığı da tetikleyen alanlar olarak ön plana çıkıyor. Mesela şu da çok enteresan geliyor bana; yabancı örneklere baktığımız zaman; kent merkezlerindeki çöküntü alanlarını yeniden canlandırabilmek için bazı bölgeleri "kültür mahallesi" diye çevirebileceğimiz "Cultural Quarter" olarak ilan ediyorlar. Buralara sanatla, kültürle ilgili aktivitelerin gelmesini teşvik ediyorlar ve onların gelmesiyle bir bakıma öncülerini yaratıyorlar. Şimdi Beyoğlu'na baktığımız zaman bu kendiliğinden oluyor aslında... Bu kadar kendiliğinden olan ve hoş olan bir süreci başka bir yöne kanalize etmek ne kadar doğrudur; bu sorgulanır. Tabii ki dediğimiz gibi turist de gelsin, zengini de burada olsun, ama fakiri de, burada olabilir.

sin, alternatif gruplar da... İdeal olanı budur bence...

E.K.K.: Peki ne yapılabilir? Steril hale getirilen bir yer turistik olacaktır; güvenliği, ticari kullanımları, servisleri v.s. buna göre dönüşüyor... Şimdi ikisi bir arada yaşayabilen, içine herkesin girip çıkabildiği bir yer olabilir mi? Burada bir çelişki söz konusu. Beyoğlu'nda nasıl bir strateji izlenebilir? Dünyada bunun örnekleri var mıdır?

Z.M.E.: Dünya'daki örneklere baktığımız zaman ben çok umut vaat edici şeyler görmüyorum henüz ama muhakkak ki birtakım politikalar geliştirilmeye çalışılıyor. Mesela Soho'yu ele alın. Hep aynı süreçlerden geçmişler; sonuçta kaderleri böyle. Daha yüksek gelir gruplarının, turistlerin geldiği bir yer olmaktan kaçınmıyorlar. Çok zor bir süreç olduğunu düşünüyorum ama burada kamu iradesinin önemli bir rolü var eğer kamu başka türlü bakabilirse; yani daha kapsayıcı, daha içerici politikalar benimseyebilirse o zaman bazı dengeleri yakalamak daha kolay olur diye düşünüyorum. Önemli olanın; o vizyonu benimsetebilmek olduğu kanaatindeyim. Öte yandan yerel gruplara, sivil toplum örgütlerine v.s. çok görev düşüyor. yani aslında onların da bu mekanları sahiplenmesi, seslerini çıkarması gerekiyor. Bir bakıma bir etkileşim tarzının yaratılması gerekiyor. Kamu bence çok önemli; bir sterilizasyona götürme iradesini gösterebileceği gibi; bunu yumuşatıcı ya da aksine politikalar benimseyerek çok önemli roller üstlenebilir.

E.K.K.: Türkiye'deki yerel yönetimlerin demokratik düzeyi ya da demokratik zeka seviyesi bunu yapmaya yeterli mi? Mesela İstiklal Caddesi ciddi bir kimlik dönüşümü geçiriyor ve sanatın, kültürün odağı olan yer, bir açık alışveriş merkezine benzemeye başladı ve en kötüsü Galatasaray'dan Tünel arasındaki kısım da çok ciddi şekilde etkilendi ve dönüştü. Mesela en son olaylardan birisi; aslında kendi içinde bir kamuoyu yaratılmasına rağmen, AKSANAT'ın TEKNOSA'ya çevirilmesi ve önüne de geçilememiştir. Yerel yönetimlerin burada gördüğümüz kadarıyla çok etkin bir rolünün olmadığını; hatta çok bilinçsizce davrandıklarını bile söyleyebiliriz. Bu kadar olurluna bırakılabilecek bir yer midir kültürün, sanatın bu kadar iç içe olduğu İstiklal Caddesi gibi bir yer?

Z.M.E.: Öyle olmaması gerekir tabii ki; çok yakından takip edemiyorum ama Beyoğlu Belediyesi'nin de bazı girişimlerinin olduğunu biliyorum. Mesela kitap okuma günleri yapıldığını duyuyorum. Katılıp, izlemedim ama Beyoğlu'ndaki kültürel yaşama katkı açısından yerel yönetimin yapabileceği önemli bir

şey aslında bu ve bildiğim kadarıyla genç kitleleri, çocukları da bu yönde hedefliyorlar; bu çok önemli bir katkıdır. Bunun gibi başka ne tür aktiviteleri vardır bilemiyorum ama bunları çoğaltmak gerekir. Ama bir yandan bu tür aktiviteler düzenlenirken, diğer yandan da başka şeylere yeşil ışık yaktığımız zaman o dengeleri zaten sağlayamıyorsunuz. Dolayısıyla daha bütüncül, daha net tarif edilmiş hedefler olması gerekir. Kültürün, sanatın olduğu yerde canlı bir ortam oluşuyor ve bu ortam tabii ki ticari aktiviteleri de çekiyor. Ama gene bunun dengesi ve ticari aktivitenin türü önemlidir diye düşünüyorum. Beyoğlundaki kimlik değişimini etkileyecek önemli bir faktör daha var. O da yabancılara mülk satışı yasası. Bu yasanın kıyı bölgelerinde oldukça görünür bir etkisi oldu. Benzer bir durum İstanbul için de söz konusu; özellikle de Beyoğlu için... Bunun etkileri henüz çok gözle görülür değil belki. Uluslararası emlak piyasalarında alttan alta bir ilgi odağı olduğunun ipuçlarını görüyoruz. Beyoğlu'nda mülkiyetin hızla el değiştirdiğini duyuyoruz. Bunların ipuçlarını araştırmalarımızda da rastlıyoruz. Henüz bir genelleme yapmak için erken belki ama ben yakın gelecekte bu el değiştirmelerin önemli kimlik dönüşümlerine neden olacağını tahmin ediyorum.

E.K.K.: Liberal politikalar içinde yerel yönetimlerin sanki kamu yararı gözetken bir üst kurum gibi değil de; gözünü büyük sermayeden alacağı küçük paylara dikmiş bir politik bakışları var. İstanbul'da sürekli birtakım büyük şirketlerin reklamlarının, her şeyin mekanın bile önüne geçen bir şekilde kamusal alanlara empoze edildiğini görüyoruz ve yerel yönetimler bunları destekliyorlar. Bu konuda ne dersiniz?

Z.M.E.: Çok haklısın, böyle bir süreç yaşanıyor ama bence burada en belirleyici rolü merkezi yönetim oynuyor ve hatta kimi zaman yerel yönetimlerle bile ters düştüğü bir tavır sergiliyor. Aslında bu konu çok daha derin ve geniş bir konu. Yaşadığımız bu dönem kentimiz ve kentlerimiz açısından gerçekten talihsizlik olarak adlandırılacak bir dönemdir. "Ne olursan ol gel" felsefesinin genel olarak tek boyutlu uygulandığına ya da uygulanmak istendiğine şahit oluyoruz ve aslında çok zor bir dönemden geçiyoruz.

E.K.K.: Beyoğlu'nun İstanbul'daki yeri nedir ve Beyoğlu'nun gelecek perspektifi açısından bakarsak İstanbul ve Beyoğlu nereye doğru gidiyor?

Z.M.E.: İstanbul tabii potansiyelleri olan, çok önemli ve hatta eşsiz bir kent... Gerek tarihini, gerek özgün coğrafyasını göz

önüne aldığımızda böyle bir kent daha herhalde yoktur. Konu itibari ile de çok avantajlı; ama bütün bu avantajlar bir bakıma dezavantaja da dönüşebilir. Burada bizlere düşen görev bütün bu avantajları kentliyi gözeterek iyi kanalize etmektir. Tabii ki günümüz küreselleşen dünyasının dışında kalmak pek mümkün değil; İstanbul'u tabii ki belli bir yere taşıyacağız. Kentler hiyerarşisinde daha üst düzeyde bir yere getirmeyi hedefliyeceğiz; ama bunu yaparken de bunun maliyetini de halka yüklememek gerekir. Dolayısıyla da dengeleri gözeterek politikalar izlemek gerekir diye düşünüyorum. İstanbul tabii ki bir cazibe merkezi olabilir ve o niteliklere sahip ama İstanbul'un birtakım özelliklerini ön plana çıkarırken, kentliyi ve kentin özgün coğrafyasını feda etmeyecek, tarihi, kültürel ve doğal değerlerini koruyacak biçimde kanalize etmek önemlidir.

Beyoğlu, İstanbul içinde çok önemli bir odak noktasıdır. Mesela bizim IMP'de kültür endüstrileri, kültür ve turizm grubu olarak İstanbul Çevre Düzeni Planı için yaptığımız araştırmalarda da bunu çok net bir biçimde görüyoruz. Bu çalışmada İstanbul'un kültür ve sanata ilişkin altyapısının, yani müzeler, sinemalar, tiyatrolar gibi kullanımların Eminönü, Beyoğlu, Şişli, Beşiktaş ve Kadıköy bölgelerinde yığıldığını gördük. Beyoğlu, bizim "Kültür Üçgeni" olarak adlandırdığımız bu bölgenin en ağırlıklı noktası. Bir panelde, Sayın Serhan Ada bu üçgeni, "Kültürün Şeytan Üçgeni" diye tanımladı. Bir bakıma hakikaten bir şeytan üçgeni; dolayısıyla kültür, sanat faaliyetlerini metropolün diğer alanlarına yaymak çok önemli kentliyi kültür ve sanat ile buluşturmak açısından. Ama Beyoğlu zaten tarihi itibarıyla kentin kültürel ve sanatsal yaşamının kalbi olmuştur; dolayısıyla bu niteliğini sürdürülmek durumundadır.

E.K.K.: Arttırarak devam edecek yani...

Z.M.E.: Tabii ki arttırarak devam edecek. Ben kültür ayağının zaten İstanbul için de çok önemli olduğunu düşünüyorum. Sorun Beyoğlu'nun turizm açısından da bir ağırlık taşıması. Bakış açısı olarak İstanbul'un bir defa bu kadar tarihsel birikimini kültür turizmi ekseninde kullanması; bunu ön plana çıkarması gerekir. Bunu ön plana çıkarırken de Beyoğlu önemli bir mekan olacak ama beraberinde de az önce konuştuğumuz tehditleri taşıyor. Bunların dengeleyici politikalarla yapılması bence şarttır. Aksi takdirde ne olacak? Sadece turistlerin gezdiği ya da belli kesimlerin yararlandığı, içeriğinden çok kaybetmiş, ruhundan kaybetmiş bir alan olacak ki bunu kimse istemez. Demin kamunun öncü bir rol oynadığı soylulaşmanın üçüncü evresinden söz ettik. Yeni çıkarılan 5366 sayılı bir yasa var: Bu yasanın getirileri bu açıdan çok önemli; onun doğrultusunda yenileme bölgesi olarak Beyoğlu'nda altı tane pilot bölge ilan edildi. Tarlabası'nda oldukça büyük bir alan bu yenileme bölgelerinden biri. Beyoğlu Belediyesi'nin internet sitesinde yayınladıklarına göre Belediye oradaki mülk sahipleriyle

le toplantılar yapmış, onları bir şekilde ikna etmiş, bir konser-süs sağlamış. Orada yaşayanları ya da mülk sahiplerini işine katarak bir çalışma yapmak başlangıç için çok güzel ama Beyoğlu'nda yaşayanların hepsi mülk sahibi değil; kiracılara ne olacak? Şimdi Tarlabası'na baktığımız zaman; Tarlabası'nı herkes kanayan bir yara olarak addediyor. Doğrudur; hakikaten bir çöküntü alanı niteliğindedir. Bunun ne kadarı gerçek bilemiyorum ama Pekçok kişi burayı girilmez bir alan olarak nitelendiriyor. Ama 6-7 sene önce bizim öğrencilerimiz orada çalışmalar yaptı. O zamanlar hiç de söylendiği gibi girilmez bir alan değildi. Şimdi ne değişti...? Acaba gerçekten değişti mi? Sorgulamak gerek. Biz kendimiz de gidip oradaki insanlarla konuştuk, fotoğraflar çektik... Bir bakıma orada çok canlı bir kentsel yaşam da var ve bunu görmezden gelmek ne derece doğru, çok tartışılır. Benim bu anlamda çok büyük kuşkuvarım var ama orada yaşayan insanların çok kötü koşullar içinde yaşadıkları da doğrudur; yani o insanları o minnacık binaların içerisinde, konforlu olmasını bırakın minimum standartlardan yoksun, çağdaş gereksinimlerden yoksun, aslında tek ailelik sayabileceğimiz mekanlarda, aşırı kalabalık ortamlarda yaşatmak da bir reva değildir. Buna da bir çare bulmak lazım ama bunun çaresi o insanları oradan sürmek de değil diye düşünüyorum. Çok daha kapsamlı, farklı politikalar gerekiyor.

E.K.K.: Tarlabası, özellikle bundan sonra çok önemli bir gündem maddesi olacak herhalde...

Z.M.E.: Evet, öyle olacağı benziyor... Beyoğlu Belediyesinin de sponsorluğunda olan bir toplantı yapıldı geçenlerde... Kültür ve turizm eksenli yeniden canlandırma konusunun tartışıldığı bir toplantıydı bu. Yurt dışından üç uzmanda vardı. Tarlabası orada da gündeme geldi. Sonuç olarak; bu konuşmacılar

da bu konuştuğumuzun altını altını çizdiler hep. Yani, bu tür mekanlarda kültür eksenli bir bakışın öneminin altını çizdiler. Soylulaşma tehlide değindiler, sürdürülebilirliğin "toplumsal sürdürülebilirlik" olarak da anlaşılması gerektiğini vurguladılar. Turizmi tabii ki kimse reddetmiyor; ama ağırlıkların, dengelerin nerede olacağı aslında çok ince ayarlar gerektiriyor. Beyoğlu Belediyesi'nin böyle bir toplantıya öncülük etmesi en azından bu tür fikirlerle tartışmaya açması önemli bir adım ama arkasının nasıl geleceği bu tartışılan fikirlerin ne kadar benimsenip ne kadar uygulamaya yönelik kullanacağı daha önemlidir diye düşünüyorum...

Zeynep Meray Enlil*

Doçent Doktor, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

zeynepenlil@superonline.com

Efe Korkut Kurt**

efekurt@alumni.bilkent.edu.tr

exfx@hotmail.com

